

Cepurīšu sēņu daudzveidība

Inita Dāniele, LU Bioloģijas institūts, Latvijas Nacionālais dabas muzejs

Seminārs «Sēņu un glotsēņu daudzveidība un aizsardzība»

25.09.2024

LIFE FOR SPECIES «Apdraudētas sugas Latvijā: uzlabotas zināšanas un kapacitāte, informācijas aprīte un izpratne» (Nr. LIFE19 GIE/LV/000857)

Cepurīšu sēņu noteikšana – soli pa solim

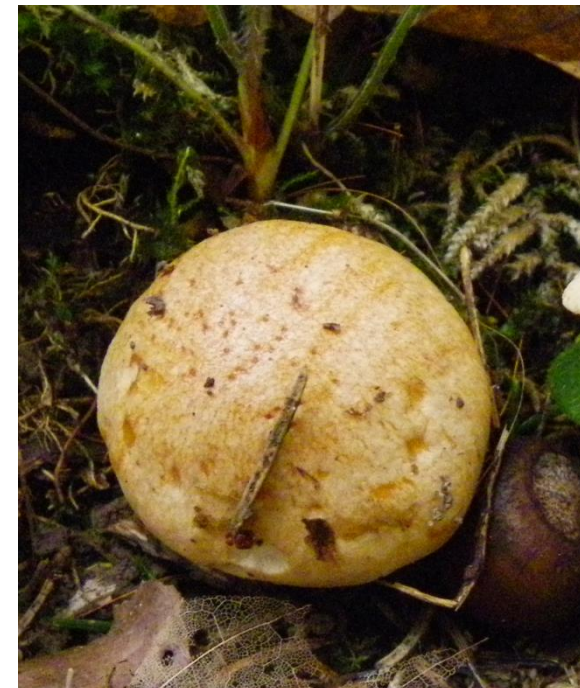
Ko atmetam uzreiz?

Pāraugušas, apsalušas, lietū pārmirkušas vai citādi izmainījušās sēnes.

Ļoti jaunas sēnes, kuru augļķermenis tikko sācis attīstīties.

Veca tintene

Kaut kas maziņš?

Svarīgi!

Augļķermeņi dažādās attīstības stadijās, jo daudzas pazīmes izmainās ne vien dienu, bet pat stundu laikā.

Augļķermeņa izmērs un forma
Cepurītes forma – no izliektas līdz ieliektai
Lapiņu krāsa sporām nobriestot
Plīvurs, tīmeklis, gredzens...

Tumšā tīrumene
Cyclocybe erebia

Cepurīšu sēnes -

ja auglķermenim var izšķirt cepurīti un kātiņu

Stobriņu sēnes jeb bekas, ja zem
cepurītes ir stobriņi

Adatenes – ja cepurītes apakšā
adatiņas

Gailenes – ja himenoforu veido
lapiņām līdzīgas krokas

Lapiņu sēnes – ja himenoforu veido
lapiņas.

Cepurīte un kātiņš ir arī atsevišķām
piepju sēnēm, bet to
konsistence ir koksnaina vai ļoti
sīksta (kātiņpiepes u.c.)

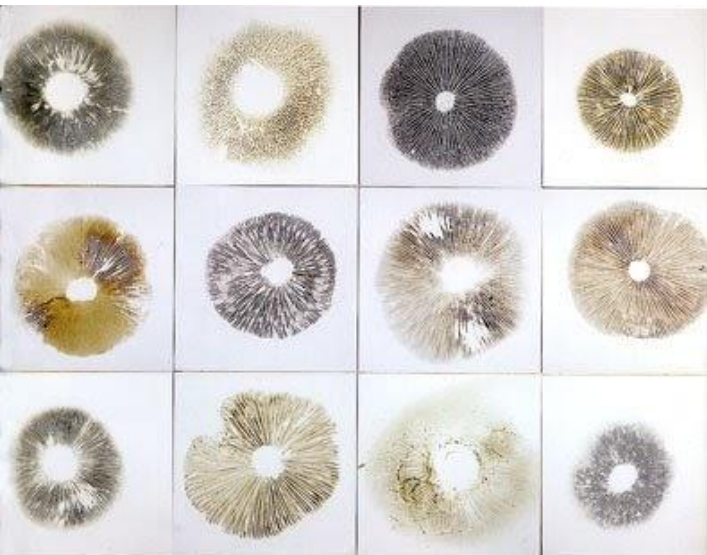

Sporu birumraksta krāsa

Uzzināt var, ja nogriež sēnes cepurīti un noliek (uz nakti, piemēram) uz balta papīra.

Izbirušās sporu masas krāsu vislabāk salīdzināt ar krāsu tabulām vai noteikt „uz aci”.

Nojaust var pēc lapiņu krāsas pieaugušiem, bet ne veciem augļķermeņiem. Iespēja kļūdīties ir liela, jo daudzu sēņu jauniem augļķermeņiem lapiņas būs gandrīz baltas un tikai briedumā iegūst sārtu, brūnganu vai citu krāsu.

Citas svarīgas pazīmes

Cepurītes virsma (sausā, lipīga, glotaina, zvīņaina, mataina utt.)

Cepurītes mala (ieritināta, ar bārkstīm, ar matiņiem utt.)

Lapiņu piestiprināšanās veids (pieaugušas, nolaidenas utt.)

Lapiņu šķautnes (krāsainas, zobainas)

Gredzens (izzūdošs, pārbīdāms, nokarens, zābakveida)

Kātiņš, un tā pamatne (maksts, bumbulis, sakņveida pagarinājums utt.)

Iesaistām arī citas maņas – garša, smarža

Nogaršot sēni nozīmē pielikt pie mēles mazu gabaliņu un izspļaut. Tādā veidā saindēties ir neiespējami. Turklāt ne visām ģintīm garša ir noteicoša pazīme (mušmires nogaršot nav jēgas, bet bērzlapes un pienaines gandrīz vienmēr jāpagaršo).

Smarža - vāja vai stipra, viegli atpazīstama vai savdabīga. Stiprums atkarīgs no augtenes un laika apstākļiem – dažas sēnes vairāk smaržo lietainā laikā, citas - sausā. Reizēm sēnes sāk smaržot tikai žūstot vai bojājoties. Patīkama vai nepatīkama smarža neliecina par sēnes ēdamību vai indīgumu.

Purpurbrūnā bērzlape
Russula badia
Ļoti sīva!

Zīdainā plūmene
Clitopilus prunulus
Miltu smarža!

Stobriņu sēnes jeb bekas

Himenofors – stobriņi
Mikorizas sēnes
Drukni, gaļīgi auglķermeņi

Dzīslkāta beka
Aureoboletus projectellus

Egļu baravika
Boletus edulis

Sakņkāta beka
Caloboletus radicans

Baltkāta apšubeka
Leccinum albostipitatum

Lāču samtbeķa
Imleria badia

Stobriņsēnes jeb bekas

Svarīgi!

Stobriņu krāsa

Mīkstuma zilēšana

Gredzens

Garša

Raganu beka
Suilellus luridus

Parastā žultsbeka
Tylopilus felleus

Parastā sviestbeka
Suillus luteus

Piparu rubīnbeka
Chalciporus piperatus

Rudzpuķu smilšbeka
Gyroporus cyanescens

Bekām radniecīgas lapīņsēnes

Mietenes
Zeltkātes
Dzeltenpēdenes
Negailenes

Dzeltensarkanā negailene
Hygrophoropsis aurantiaca

Eglaines zeltkāte
Gomphidius glutinosus

Lipīgā dzeltenpēdene
Chroogomphus rutilus

Samtainā mietene
Tapinella atroto mentosa

Kailā mietene
Paxillus involutus

Lapiņu sēnes ar trauslu konsistenci

Kātiņu nevar saplēst šķiedrās, tas sadrūp:

Viscaur trausla konsistence ir bērzlapēm. (birzlake – lapiņas sabirzt)

Ja ievainojumu vietās izdalās balta vai krāsaina piensula – pienaine.

Pienainei lapiņas nav trauslas.

Bērzlapes (*Russula*) ap 140 sugas

Trausls mīkstums un lapiņas

Mikorizas sēnes

Garša maiga vai sīva

Sporu krāsa – no baltas līdz dzeltenai

Purva bērzlape
Russula paludosa

Zilzaļā bērzlape
Russula aeruginea

Plankumainā bērzlape
Russula vesca

Dzeltenā bērzlape
Russula claroflava

Dažādas bērzlapes

Baltā bērzlape
Russula delica

Melnganā bērzlape
Russula nigricans

Vājsmirdīgā bērzlape
Russula subfoetens

Kelē bērzlape
Russula queletii

Pienaines (*Lactarius*) 56 sugas

Trausls mīkstums

Piensula

Mikorizas sēnes

Lieli, gaļīgi augļķermeņi

Baltā krimilde
Lactarius bertilloni

Saldā krimilde
Lactarius volemus

Priežu rudmiese
Lactarius deliciosus

Parastais vilnītis
Lactarius torminosus

Cūcene
Lactarius necator

Alksnene
Lactarius rufus

Parastā pienaine
Lactarius trivialis

Vītolu pienaine
Lactarius aspidus

Koksnes pienaine
Lactarius lignyotus

Purva pienaine
Lactarius tabidus

Zvīņainā pienaine
Lactarius spinosulus

Sēnes ar biezām, retām, vaskainām lapiņām

Gliemezenes
Siklenes

Gliemezenes (*Hygrophorus*) 20 sugas

Ģlotaini auglķermenī
Nolaidenas, gaišas lapiņas
Sporu masa balta
Vēlu rudenī

Birztaļas gliemezene
Hygrophorus nemoreus

Biezlapīšu gliemezene
Hygrophorus camarophyllus

Salnas gliemezene
Hygrophorus hypothejus

Zeltpārslu gliemezene
Hygrophorus chrysodon

Iesārtā gliemezene
Hygrophorus erubescens

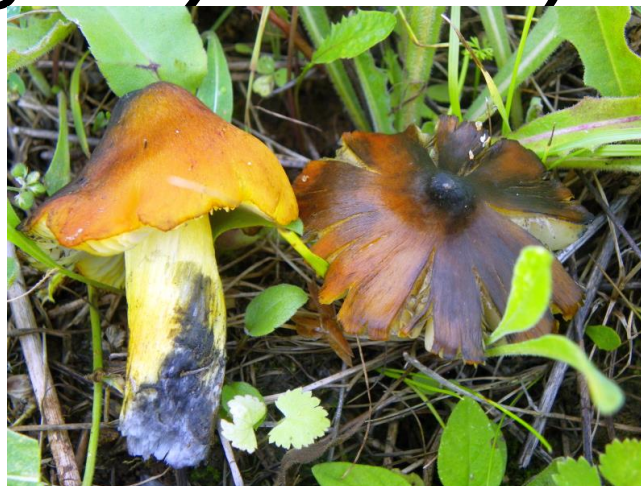
Stiklenes (*Hygrocybe u.c.*) - 25 sugas

Caurspīdīgi, spilgti augļķermeņi

Sporu masa balta

Kātiņš un (vai) cepurīte gļotaina

Bieži koniska cepurīte

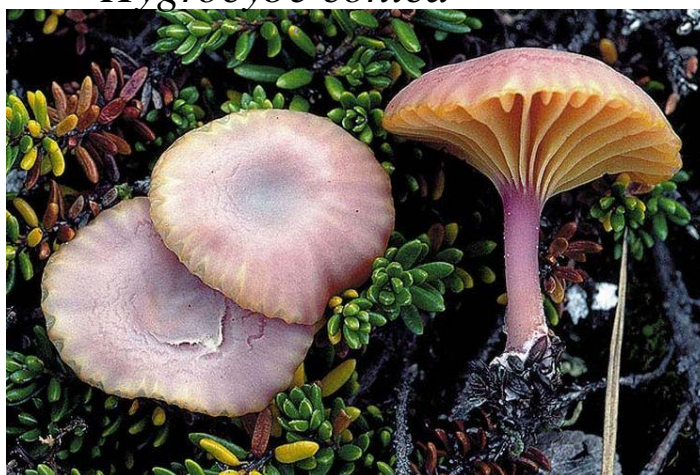
Smailā stiklene
Hygrocybe conica

Oranždzeltenā stiklene
Hygrocybe acutoconica

Zaļā (papagaiļu) stiklene
Hygrocybe psittacina

Violetā stiklene
Hygrocybe lilacina

Medainā stiklene
Hygrocybe reidii

Lapiņsēnes ar sānisku vai reducētu kātiņu

Sānauses
Puslocenes
Pundurkamolenes
Sīkstenes u.c.

Austeru sānause
Pleurotus ostreatus

Vēlā pundurkamolene
Hohenbuehelia serotina

Oranžā puslocene
Phyllotopsis nidulans

Zvīņainā sīkstene
Neolentinus lepideus

Sēnes ar izlaužamu kātiņu un brīvām lapiņām

Atmatenes

Saulsardzenes

Dižsardzenes

Mušmires

Jumtenes

Makstaines

Atmatenes (*Agaricus*) 17 sugas

Sporu masa purpurbrūna

Vecumā šokolādes brūnas lapiņas

Balta vai brūngana cepurīte

Gredzens uz kātiņa

Dižsporu atmatene
Agaricus urinascens

Indīgā atmatene
Agaricus xanthoderma

Cildenā atmatene
Agaricus augustus

Meža atmatene
Agaricus silvaticus

Saulsardzenes (*Lepiota*) ap 20 sugas

Nelieli līdz vidēji auglķermeņi
Sporu masa balta
Zvīņaina vai pārslaina cepurītes virsma
Gredzens uz kātiņa

Sekstainā saulsardzene
Lepiota cristata

Sermuļu saulsardzene
Lepiota erminea

Sārtā saulsardzene
Lepiota subincarnata

Granges saulsardzene
Lepiota grangei

Dižsardzenes (*Macrolepiota* u.c.) – 6 sugas

Lieli auglķermeni
Zvīņaina cepurīte
Pārbīdāms gredzens

Lielā dižsardzene
Macrolepiota procera

Dārza dižsardzene
Chlorophyllum brunneum

Meiteņu dižsardzene
Leucoagaricus nympharum

Mušmires, makstsēnes (*Amanita*) 22 sugas

Brīvas, baltas lapiņas

Sporu masa balta

Nokarens gredzens mušmirēm

Makstsēnēm gredzena nav

Maksts pie kātiņa pamata

Zaļā mušmire
Amanita phalloides

Baltā mušmire
Amanita virosa

Sarkanā mušmire
Amanita muscaria

Bālā mušmire
Amanita citrina

Mušmires...

Sarkstošā mušmire
Amanita rubescens

Brūnā mušmire
Amanita regalis

Pelēkā mušmire
Amanita excelsa

Makstsēnes

Dzeltenbrūnā makstsēne
Amanita fulva

Oranžā makstsēne
Amanita crocea

Čūskādas makstsēne
Amanita ceciliae

Jumtenes (*Pluteus*) - 20 sugas

Sārtas, brīvas lapiņas

Sporu masa sārtā

Aug uz koksnes

Briežu jumtene
Pluteus cervinus

Ēnainā jumtene
Pluteus umbrosus

Melnskropstu jumtenes lapiņas
Pluteus atromarginatus

Lauvu jumtene
Pluteus leoninus

Makstaines (*Volvariella* u.c.) – 10 sugas

Sārtas lapiņas
Maksts pie kātiņa pamata

Ģlotgalvainā makstaine
Volvopluteus gloiocephalus

Zīdainā makstaine
Volvariella bombycina

Parazītiskā makstaine
Volvariella surrecta

Mazā makstaine
Volvariella pussilla

Pūkaines (*Tricholoma*) ap 35 sugas

Gaļīgi, palieli auglķermeņi

Sporu masa balta

Gaišas lapiņas

Mikorizas sēnes

Baltā pūkaine
Tricholoma stiparophyllum

Zemes pūkaine
Tricholoma terreum

Matainā pūkaine
Tricholoma vaccinum

Gredzenotā pūkaine
Tricholoma focale

Pūkaines

Parastā smiltene
Tricholoma equestre

Sēra pūkaine
Tricholoma sulphureum

Seleriju pūkaine
Tricholoma apium

Lapukoku smiltene
Tricholoma frondosae

Ziepju pūkaine
Tricholoma saponaceum

Parastā vistene
Tricholomopsis rutilans

Pūkainēm līdzīgas sēnes

Milzu baltmīetene
Leucopaxillus giganteus

Kailā aplocene
Lepista nuda

Kārpainā melnbaltene
Melanoleuca verrucipes

Gumainā baltīmeklene
Leucocortinarius bulbiger

Piltuvenes (*Clitocybe u.c.*) ap 30 sugas

Nolaidenas, gaišas lapiņas
Sporu masa balta līdz iesārta
Piltuvveida cepurīte

Dūmainā piltuvene, liepene
Clitocybe nebularis

Anīsa piltuvene
Clitocybe odora

Parastā piltuvene
Infundibulicybe gibba

Apsarmotā piltuvene
Rhizocybe pruinosa

Sēntiņas (*Mycena*) ap 65 sugas

Sīki, trausli auglķermeņi

Sporu masa balta

Zvanveida cepurīte

Mitrumā cepurīte caurspīdīgi rievota

Stiepīgā sēntiņa
Mycena epipterygia

Sārmainā sēntiņa
Mycena stipata

Asins sēntiņa
Mycena haematopus

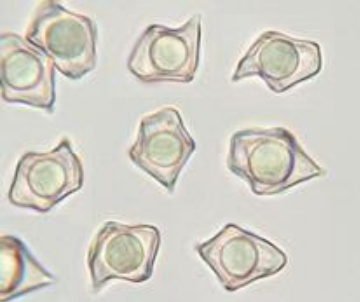

Slaidkāta sēntiņa
Mycena capillaripes

Sārtā sēntiņa
Mycena rosea

Sārtlapītes (*Entoloma*) ap 45 sugas

Sārtas lapiņas
Sporu masa sārtā
Stūrainas sporas

Alkšņu sārtlapīte
Entoloma rhodocylix

Zilšķautņu sārtlapīte
Entoloma caesiocinctum

Pavasara sārtlapīte
Entoloma venum

Zaļbrūnā sārtlapīte
Entoloma incanum

Vairoga sārtlapīte
Entoloma clypeatum

Zvīņenes (*Pholiota u.c.*) ap20 sugas

Cepurīte zvīņaina vai kaila
Sporu masa okerbrūna
Gredzens uz kātiņa
Galvenokārt uz koksnes

Spurainā zvīņene
Pholiota squarrosa

Mālubālā zvīņene
Pholiota lenta

Putainā zvīņene
Pholiota spumosa

Zeltainā zvīņene
Pholiota aurivella

Mainīgā pacelmene
Kuehneromyces mutabilis

Zvīņenēm līdzīgas sugas

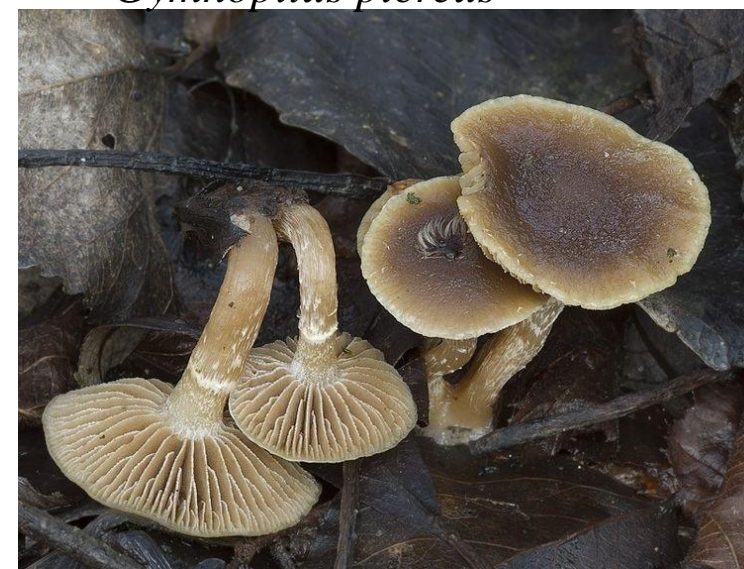
Ķieģeļsarkanā sērsēne
Hypholoma lateritium

Oranžbrūnā liesmene
Gymnopilus picreus

Tumšā tīrumene
Cyclocybe erebia

Edipa ķiverīte
Meotomyces dissimulans

Virpainītes (*Stropharia*) 10 sugas

Ģlotaina, izpletusies cepurīte

Gredzens uz kātiņa

Tumšas lapiņas

Sporu masa melni violeta

Hornemana virpainīte
Stropharia hornemanii

Aļņu virpainīte
Protostropharia alcis

Krokgredzena virpainīte
Stropharia rugosoannulata

Zilzaļā virpainīte
Stropharia aeruginosa

Tintenes ap 25 sugas

(*Coprinus*, *Coprinellus*, *Coprinopsis*, *Parasola*)

Sporu masa melna

Krokaina cepurīte

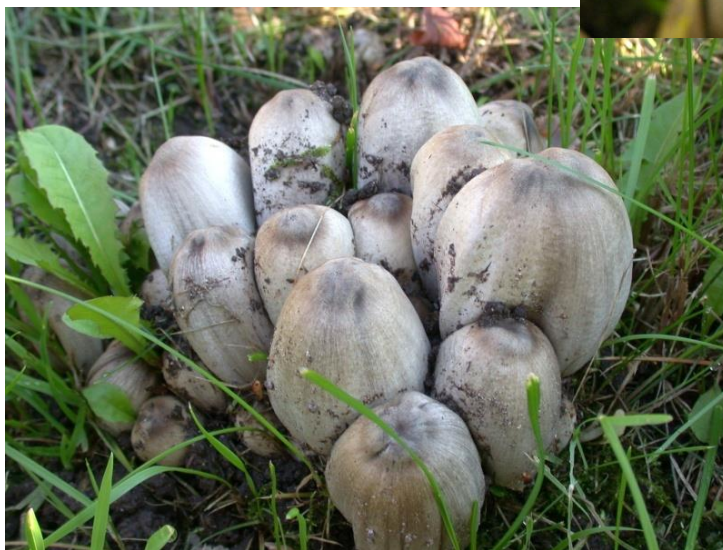
Vecumā lapiņas pārvēršas tintē

Porcelāna tintene
Coprinus comatus

Krokainā tintene
Parasola plicatilis

Pelēkā tintene
Coprinopsis atramentarius

Dižbara tintene
Coprinellus disseminatus

Spīgulītes (*Psathyrella*) ap 40 sugas

Trausli auglķermenī
Sporu masa melna
Nepārvēršas tintē
Lapiņas nav plankumainas

Kandola spīgulīte
Psathyrella candolleana

Smilšu spīgulīte
Psathyrella ammophila

Samtainā spīgulīte
Lacrymaria lacrimabunda

Rievainā spīgulīte
Psathyrella corrugis

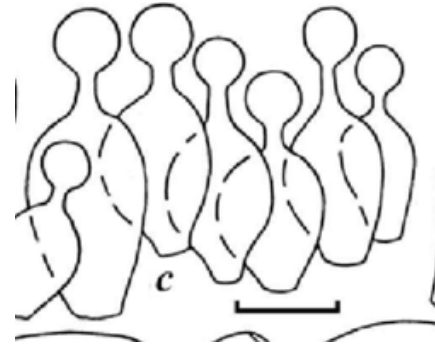
Samtmicītes (*Conocybe*) ap 40 sugas

Trausli auglķermeņi

Rūsas brūnas cepurītes

Sporu masa rūsgana

Kātiņš augšdaļā samtains vai miltains

Smalkā samtmicīte
Conocybe tenera

Prusaku samtmicīte
Conocybe blattaria

Bālā samtmicīte
Conocybe apala

Tīmeklenes (*Cortinarius*) ap 100 sugas

Dažādi izmēri

Gļotaini vai sausi augļķermeņi

Sporu masa rūsgana

Tīmekļveida plīvurs

Violetā tīmeklene
Cortinarius violaceus

Āžu tīmeklene
Cortinarius traganus

Cirtainā čigānene
Cortinarius caperatus

Sila tīmeklene
Cortinarius mucosus

Sarkanlapiņu tīmeklene
Cortinarius semisanguineus

Asinssarkanā tīmeklene
Cortinarius sanguineus

Tīmeklenes

Smaržīgā tīmeklene
Cortinarius odorifer

Brūnā tīmeklene
Cortinarius brunneus

Sarkanjoslu tīmeklene
Cortinarius armillatus

Šķiedrgalvītes (*Inocybe*) ap 70 sugas

Smaila, šķiedraina līdz ieplaisājusi cepurīte

Sporu masa tabakbrūna

Pelēcīgas lapiņas

Daudzstūrainas sporas (daļai)

Zemes šķiedrgalvīte
Inocybe geophylla

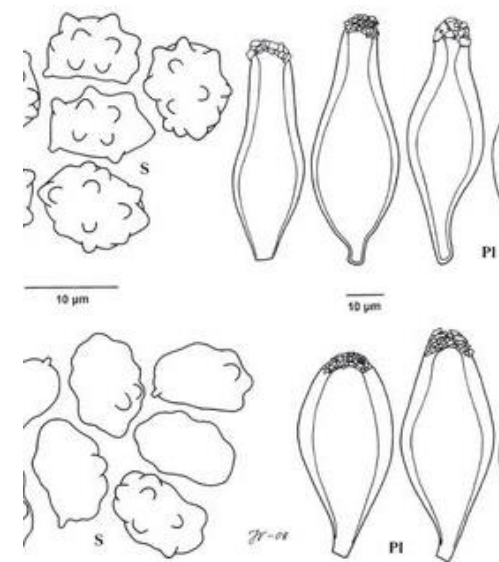
Tumšzvīņu šķiedrgalvīte
Inocybe lanuginosa

Patujāra šķiedrgalvīte
Inosperma erubescens

Bongāra šķiedrgalvīte
Inocybe bongardii

Bārkstmales (*Hebeloma*) ap 25 sugas

Bāli dzeltenpelēka cepurīte

Pelēcīgas lapiņas, daļai ar šķidrums pilieniņiem

Sporu masa tabakbrūna

Sakņkāta bārkstmale
Hebeloma radicosum

Parastā bārkstmale
Hebeloma crustuliniforme

Sinepju bārkstmale
Hebeloma sinapizans

Ķiverenes (*Galerina*) 25 sugas

Sīki, okerbrūni augļķermenī
Zvanveida, caurspīdīgi rievota cepurīte
Sporu masa rūsgana

Apmalotā ķiverene
Galerina marginata

Stumbru ķiverene
Galerina triscopa

Zāles ķiverene
Galerina graminea

Zaļsūnu ķiverene
Galerina hypnorum

Paldies par uzmanību!

Materiāls sagatavots Eiropas Komisijas LIFE projekta “Apdraudētas sugas Latvijā: uzlabotas zināšanas un kapacitāte, informācijas aprite un izpratne” (projekta Nr. LIFE19 GIE/LV/000857 - LIFE FOR SPECIES) ietvaros. Projekts tiek īstenots ar Eiropas Savienības LIFE programmas un Valsts reģionālās attīstības aģentūras finansiālu atbalstu.

Šis materiāls satur tikai projekta LIFE FOR SPECIES īstenotāju viedokli, Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildāģentūra un Eiropas Komisija nav atbildīgas par šeit sniegto informāciju un tās iespējamo izmantojumu.

LIFE FOR SPECIES « Apdraudētas sugas Latvijā: uzlabotas zināšanas un kapacitāte, informācijas aprite un izpratne» (Nr. LIFE19 GIE/LV/000857)

